

PIXABAY

היעדים הלאומיים של ישראל – פרספקטיבה כוללת

דן שיפטן

מאפייניה הייחודיים של מדינת ישראל מחייבים להרחיב במידה רבה את יריעתו של הדיון ביעדיה הלאומיים. בניגוד לרוב מדינות הלאום, המדינה היהודית לא קמה כביטוי ריבוני למערכת חיים מתפקדת בחבל ארץ מוגדר על יסוד הווייה משותפת, אלא בכוחות תנועה מהפכנית שחתרה לבנות – בעיקר על יסוד תודעה וזיכרון היסטורי בן אלפי שנים – ישות מודרנית כמעט יש מאין. למי שחותר לשנות את המציאות מיסודה, היעדים הלאומיים אינם מתמצים בפיתוח ובשימור הקיים, אלא נבחנים באמות מידה מחמירות הרבה יותר. כאשר נוספת לכך גם מציאות חריגה של איבה ואיום אזוריים וסביבה בינלאומית הנעה רוב הזמן בין ספקנות, ביקורתיות ועוינות, הקושי גובר. כאשר מצטרפים לכל אלה האתגרים המיוחדים של חיים על התפר בין תרבויות פוליטיות מקוטבות של מזרח ומערב, ברור שמדובר במצב ייחודי המחייב דיון מורכב עד מאוד ושונה מן המקובל.

את היעדים הללו ניתן לקבץ בעשר קטגוריות, המקיפות את היעדים ההיסטוריים של התנועה הציונית ואת הצרכים האסטרטגיים של המדינה שהקימה. לא מדובר ברשימה רצויה של אידאלים שראוי לחתור אליהם, אלא בניסיון לתאר "אסטרטגיה בדיעבד", על יסוד ההיגיון הפנימי המאפיין לאורך זמן רב את ההכרעות העיקריות.*

היום כמחצית מבני העם היהודי בכל הפזורות. כבר בעשור הבא היהודים בישראל צפויים להיות רוב ברור. ריכוז רוב העם היהודי במולדתו מטיל על ההנהגה והחברה בישראל משנה אחריות לגורלו ההיסטורי. כאשר "מרבית הביצים" של נכסי העם מקובצות "בסל אחד" השוכן במדינה מאוימת, מתחייב מאמץ לבניית החברה והאומה שיבטיח כי העם היהודי ירצה לחיות בה עם רוב יהודי יציב וגדול, ומבלי להיגרר לשאננות ולהרפתקנות.

הוויה פלורליסטית ומאפיינים של חברה פתוחה

מדינה שלא תקיים ותפתח בהתמדה את הווייתה הפלורליסטית והפתוחה תחטא למורשת היהודית בעת החדשה, תאכזב את החלק הבונה של אוכלוסייתה המבטיח את ביטחונה, רווחתה ושגשוגה, לא תמשוך אליה יהודים מן המדינות המפותחות והדמוקרטיות, ובסופו של חשבון תסכן את עצם קיומה בסביבה העוינת שבה היא שוכנת.

מאפייני החברה הפתוחה והמשטר הדמוקרטי הנהוגים בישראל הם בחזקת הישג דרמטי, על רקע הרכב האוכלוסייה ונסיבות הקיום הישראלי. רוב מכריע של תושביה הכירו בארצות מוצאם משטרים אוטוריטריים וחברות פטריארכליות, גם כאשר בקהילותיהם פנימה כוננו מבנים פתוחים יותר. היישוב והמדינה נחשפו למעלה ממאה שנים לאיום בעל ממדים קיומיים והם נתונים במצב חירום מתמשך. למרות נסיגות זמניות וקשיים, הצליחה ישראל להבטיח בכל עשור מציאות פתוחה ופלורליסטית יותר מאשר בעשור שקדם לו. במגזר הערבי והחרדי הסטנדרטים האלו אינם מתקיימים בדרך כלל; במגזר החרדי נהוגה כפיפות ממוסדת, בדגש על תחומי האישות, לממסד שעיקרו מאובן, מקציין ובחלקו גם מושחת.

מדינה שלא תקיים ותפתח בהתמדה את הווייתה הפלורליסטית והפתוחה תחטא למורשת היהודית בעת החדשה, תאכזב את החלק הבונה של אוכלוסייתה המבטיח את ביטחונה, רווחתה ושגשוגה, לא תמשוך אליה יהודים מן המדינות המפותחות והדמוקרטיות, ובסופו של חשבון תסכן את עצם קיומה בסביבה העוינת שבה היא שוכנת.

האתגר העיקרי לאופייה הפתוח של ישראל הוא המגזר החרדי, מחמת השילוב בין מעמדו במערכת הפוליטית, הריבוי הטבעי המופלג, מערכת החינוך הנפרדת, הצייתנות הפוליטית והקרנת ערכי מנהיגותו – השוללים פלורליזם, סובלנות ופתיחות – על אוכלוסייה

השבת העם היהודי להיסטוריה כעם מתפקד

בראשית העת החדשה לא תיפקדו היהודים כעם. הזיקה להיסטוריה היהודית ולארץ ישראל והאתוס שפותח בעקבותיה היו בגדר פוטנציאל, ששאלת מימושו עמדה בספק עד לדור האחרון. שני מרכיביו של העם בישראל – יהודי אירופה ויהודי ארצות האסלאם – התפתחו למעשה בנפרד. ייעודה המהפכני של הציונות היה לכוון מחדש מסגרת של סולידריות משותפת ומתפקדת של העם היהודי, עבור אלה מבניו החפצים לקיים חיים לאומיים במולדתם ההיסטורית.

עם הקמת המדינה ובעקבות העלייה ההמונית נוצר בישראל מעין תלכיד (קונגלומרט). המתח במפגש רווי החיכוך, בעיקר בין יוצאי אירופה ועדות המזרח, איים לקרוע את החברה הישראלית על פיקווי השבר העדתיים. בהדרגה הלך המתח הזה והתפוגג, במידה שאפשרה התרחבות דרמטית של נישואים בין-עדתיים. אלה בתורם דוחקים את הסוגיה הנפיצה הזו לשולי המפעל הלאומי לקראת התמוססותה. תהליך זה צבר בסוף המאה הקודמת את המסה הקריטית והתפתח לממשות חברתית ופוליטית בזרם המרכזי, המסוגלת לשאת על כתפיה את האחריות הריבונית של עם העומד ברשות עצמו, ולהחזיר בכך את העם היהודי להיסטוריה כעם מתפקד. הסולידריות והאחריות אינן מקיפות את הגרעין הקשה של האוכלוסייה החרדית הגדלה, ובוודאי לא את עיקר המיעוט הערבי הגדול.

ריכוז רוב העם היהודי לחיים ריבוניים בארצו

התנועה הציונית הקיפה בראשיתה מיעוט קטן מקרב בני העם היהודי. מהפכתו של הרעיון, התנגדותה של המנהיגות הרבנית והתנאים הקשים עד מאוד בארץ תרמו בשלב הראשון לצמצום מספר העולים שהגיעו בפועל.

במשך שנים ארוכות היה ספק אם ההתיישבות בארץ ישראל תהפוך למרכז חייו של העם. רק בדור האחרון צברה הדינמיקה הדמוגרפית את המסה הקריטית המבטיחה את ריכוז רובו המכריע של העם במדינה היהודית. העליות הגדולות של פליטי השואה באירופה ושל יהודי ארצות האסלאם וחבר העמים לשעבר, יחד עם הידלדלות הקהילות הגדולות באירופה ובאמריקה הלטינית יצרו את המסד, אך רק המגמות הדמוגרפיות הדרמטיות בשתי הקהילות הגדולות שנותרו מבטיחות את ריכוז רוב העם היהודי בישראל: בישראל ילודה גבוהה והתבוללות זניחה, ובארצות הברית ריבוי טבעי נמוך בהרבה והתבוללות רווחת מאוד. בישראל חיים

גרעיני ומערך טילים עצום, שתכליתו להציב את ישראל במצב בלתי נסבל.

כושר עמידה מתמשך בסביבה בינלאומית בלתי ידידותית

למעט חריג חשוב עד מאוד של השותפות האסטרטגית העמוקה עם ארצות הברית ושורה של יחסים דו־צדדיים טובים עם מדינות אחרות, נתונה ישראל בסביבה בינלאומית בלתי ידידותית. בארגונים הבינלאומיים המצב גרוע ומחמיר, עם רוב מסיבי למדיניות אנטי־ישראלית בוטה ולעיתים קרובות אבסורדית ומגוחכת. מחוץ למסגרות הבינלאומיות מצבה של ישראל טוב ומשתפר. ההכרה הבינלאומית בכוחה, ביכולותיה ובחשיבותה איתנה ומתחזקת. חדשנותה והישגיה מוערכים מאוד. מעמדה בארצות הברית איתן, למרות כרסום משמעותי בקרב חוגים "פרוגרסיביים". עם מדינות אירופה היחסים הביולטריים טובים בדרך כלל, גם כאשר בפומבי מושמעת ביקורת בלתי הוגנת. עם מדינות במזרח היבשת ובדרום־מזרח (יוון וקפריסין) הקשרים טובים ואף מתחזקים. באירופה גוברת לאחרונה הנכונות ללמוד מישראל את לקחי מאבקה בטרור ובתחומי הטיפול באינטגרציה של מהגרים, ואפילו לגלות מעט יותר הבנה לחרדותיה. בסין, ברוסיה, בהודו ובברזיל נחשבת ישראל גורם בעל משקל החורג במידה דרמטית מממדיה.

העוגן הקריטי למעמדה של ישראל הוא יחסיה עם ארצות הברית. אלה מבוססים על אתוס משותף ועל מידה רבה של חפיפת אינטרסים אסטרטגית. בניגוד למקבילו האירופי נותן האתוס האמריקאי לגיטימציה לשימוש בכוח רב ונחרץ בעת הצורך, גם בלא הסכמה בינלאומית. ישראל מציגה צירוף נדיר של מדינה דמוקרטית, חזקה, יציבה, אחראית, נחושה ותמיד פרו־אמריקאית. היא נוהגת כ"ספרטה" כלפי אויביה וכ"אתונה" כלפי פנים, ושותפה לאינטרס האסטרטגי האמריקאי של המאבק בגורמים הרדיקליים, המאיימים על שתיהן. ייחודיותה היא בעמידתה על הגנה בכוחות עצמה, בלא להסתמך על לוחמים אמריקאים. צירוף זה מסביר תמיכה ציבורית אמריקאית מקיפה מאוד בישראל במשך דורות, שהגבילה גם ממשלים בלתי ידידותיים בהפעלת לחצים עליה, כשהלובי הפרוישיראלי היעיל בווינגטון תורם סוכני מכירה מעולים למוצר מצוין.

את כל אלה חשוב לשמר ולהעמיק. אדניה של התמיכה הזו עלולים להזדעזע עמוקות אם יחול כרסום בתדמיתה של ישראל כבעלת ערכים משותפים עם הזרם המרכזי של החברה האמריקאית, ואם תיתפס, חלילה, כמי שגררה את ארצות הברית למלחמה עם איראן בניגוד

מסורתית, מזרחית בעיקרה. למרות הנכונות של מיעוט בקצווי המחנה להשתלב בחברה הכללית ולאמץ ערכים של פתיחות רבה יותר, הרי הריבוי הטבעי מבטיח ששיעורם באוכלוסייה של הדבקים בערכי המגזר החרדי יגדל במהירות.

ביטחון והרתעה בסביבה אזורית עוינת

ישראל מתקיימת בליבו של אזור ערבי כושל, בלתי יציב ואלים, ובשוליו שתי מעצמות אזוריות – איראן וטורקיה – שהראשונה מובילה את תהליכי הרדיקליזציה והשנייה גולשת לשם. מראשית ימיה כמדינה מתמודדת ישראל עם ניסיון אלים לעוקרה מן השורש. כל אלו על רקע איבה עמוקה, לעיתים פתולוגית, המאפיינת את רוב הציבור גם במדינות שחתמו על הסכמי שלום איתה, ומועברת מדור לדור במערכת החינוך הפורמלית והלא־פורמלית.

העוגן הקריטי למעמדה של ישראל הוא יחסיה עם ארצות הברית. אלה מבוססים על אתוס משותף ועל מידה רבה של חפיפת אינטרסים אסטרטגית. בניגוד למקבילו האירופי נותן האתוס האמריקאי לגיטימציה לשימוש בכוח רב ונחרץ בעת הצורך, גם בלא הסכמה בינלאומית.

ישראל חייבת להציע מענה אמין לא רק לסיכול האיומים. מול אויביה נדרשת גם הרתעה אמינה ומתמשכת, ובעיני תושביה שלה – אמון בכוחה להגן על עצמה במחיר נסבל. ההרתעה מתמקדת בהכרת האויב של ישראל הכוח, הנחישות וחופש הפעולה להכאיב לו באופן קשה. היא נועדה לריווח ולשיכון פעולות האיבה באופן שיאפשר לישראל לממש בתקופות הרגיעה היחסית, בין הפרצים האלימים וגבוהי העצימות, את היעדים הקונסטרוקטיביים שהם טעם חייה. אמון תושביה דרוש כדי לבצר את החוסן הלאומי, שבלעדיו אין לישראל תקומה.

בשבעים שנותיה הצליחה ישראל להבטיח את שלום המדינה ואזרחיה בשילוב של צבא חזק, נחישות בהפעלתו, הבטחת חופש פעולה מדיני וכינון הסדרים מדיניים שצמצמו את חזיתות העימות הפוטנציאליות ויצרו שותפויות אסטרטגיות. מדינות ערב מורתעות ממלחמה וחלקן אף משתפות פעולה עם ישראל. העימות המסוכן עם איראן מתנהל בינתיים בתנאים נוחים יחסית, אף שבישראל מחלחלת ההכרה שפער היכולות לטובתה עלול להצטמצם מול אויב מתוחכם ונחוש, הנשען על חברה מרשימה ומנהיגות קנאית. אויב זה נמנע מעימות ישיר ומתמקד בחתירה להגמוניה אזורית בחסות ארסנל

תחושת הביטחון בקרב הזרם המרכזי של הציבור הישראלי היא הגורם המכריע בנכונותה של החברה הישראלית ליטול סיכונים. הליברליזציה ההדרגתית נגזרה במידה רבה מהמעבר בין תחושת השבריריות של השנים הראשונות לתחושת הביטחון העצמי בעקבות 'מבצע קדש' ולתחושת ה"נורמליות" של שנות השישים. היא התחזקה בעקבות תחושת העוצמה אחרי מלחמת ששת הימים והתגברותה, למרות הטראומה של מלחמת יום הכיפורים, אחרי הסכם השלום עם מצרים. בהקשר זה אפשר גם להבין מדוע שליטה מתמשכת באוכלוסייה עוינת בת מיליונים, מלחמת טרור בריכוזי האוכלוסייה האזרחית של ישראל ורצח של יותר מאלף איש מבניה ב"אינתיפאדה השנייה" לא הוליכו לאימוץ אורח חיים של דיכוי קשה, הגולש לחברה הישראלית פנימה. התברר שהדחף הדמוקרטי והפולורליסטי היה חזק מספיק כדי לדחוק את הנזקים לשוליים למרות מצב חירום מתמשך, ארבע מלחמות גדולות, רבבות מבצעים צבאיים גדולים וקטנים ואלפי טילים בחזית הפנים. תחושת הביטחון אפשרה להדק את המגבלות הערכיות על מה שהחברה מרשה לכוחות הביטחון לעשות בשמה, כדי להבטיח את צורכי הקיום וההרתעה העיקריים.

מכיוון שהאסטרטגיה של אויבי ישראל מכוונת לשתק את כושר פעולתה מחשש שתפגע בערכיה, או לגרום לה לאבד רסן ולהביא עליה חורבן ערכי שימוטט את יסודותיה, האיזון בין הצרכים הביטחוניים לבין המחויבות למערכת הערכים הפתוחה מחייב התדיינות מתמדת ובחינה מתמשכת בדרך של ניסוי וטעייה.

מכיוון שהאסטרטגיה של אויבי ישראל מכוונת לשתק את כושר פעולתה מחשש שתפגע בערכיה, או לגרום לה לאבד רסן ולהביא עליה חורבן ערכי שימוטט את יסודותיה, האיזון בין הצרכים הביטחוניים לבין המחויבות למערכת הערכים הפתוחה מחייב התדיינות מתמדת ובחינה מתמשכת בדרך של ניסוי וטעייה.

שילוב בין חברה אינדיבידואליסטית לבין סולידריות "שבטית" ולאומית

חוסנה של החברה ותחושת הבית, המחזיקה בישראל את הרוב המכריע של היסודות הקונסטרוקטיביים בקרב בניה ובנותיה, מושתתים על השילוב בין מדינה מודרנית, דינמית ואינדיבידואליסטית לבין החמימות של המשפחה ושל עיקר "השבט" היהודי. קלישאות בדבר "חברה משושעת" אינן מבחינות בין מחלוקות עזות (ברובן בנות) לבין סולידריות עמוקה ומתפקדת בקרב הגרעין היהודי

לרצונו של העם האמריקאי. אם ישראל לא תשקוד לקיים יחסים סבירים עם רוב מדינות אירופה, למרות הטיותיהן ופעילותן המקוממת בארגונים בינלאומיים, ייפגעו כלכלת היצוא הישראלית, המופנית בעיקר לאירופה, והקשרים המדעיים החיוניים לה. אם ישראל לא תנצל את ההזדמנויות האסטרטגיות הנפתחות בפניה באסיה (בעיקר בהודו וביפן), היא לא תמצא את מקומה בשווקים המתפתחים של העתיד.

לקיים את היצירתיות שאפיינה את העם היהודי בגלותו

בראשית ימי היישוב והמדינה קינן חשש בליבם של אינטלקטואלים כי היצירתיות שאפיינה את היהודים בשנות גלותם תאבד בתנאים החדשים של ריבונות יהודית. נראה שיבול היצירה התרבותית והאינטלקטואלית של היהודים בישראל הוכיח שהחשש היה לפחות מוגזם עד מאוד. בתחומי המדע והטכנולוגיה יצא שמעה של ישראל כמוקד עולמי של יצירה וחדשנות. ראוי לעודד את היצירה הזו בכל התחומים — לא רק משום שהדבר מועיל מאוד, אלא גם משום היא מבטאת נאמנות לאופייה וליעדיה היהודיים.

חירות היצירה והחשיבה בזרם המרכזי מאותגרת מן הקצוות: הימנידתי והשמאלי-פרוגרסיבי. המגזר החרדי והחרד"לי מעמיק בקרבו נוהגים נוקשים ומשתמש לצורך זה בעוצמתו הפוליטית ובמסגרות החינוך הנפרד. באגף ה"פרוגרסיבי" עומדות חריות המחשבה והיצירה בסכנה בשם ההגנה על המגוון והפולורליזם, באמצעות "משטרת המחשבות" של התקינות הפוליטית. סכנת הקצוות נובעת מן התנופה הדמוגרפית של הימין החרדי והחרד"לי, וממשקלם של טהרנים דווקא בקרב האליטה התרבותית והאקדמית.

שילוב של "ספרטה" כלפי אויבים מחוץ ו"אתונה" מבית

בהתמודדות עם האיומים החריגים והצורך החיוני לקיים את ערכי החברה הפתוחה והפולורליסטית, נדרשת ישראל לבחון את האיזון המורכב ביניהם. לצורכי הרתעה עליה להקרין תדמית של חברה היכולה לפעול כ"ספרטה" כאשר היא מאוימת. כלפי אזרחיה וידידיה היא חייבת להפגין את פתיחותה וגמישותה של "אתונה", כאשר הדבר אפשרי. "ספרטה" כשצריך, כדי להבטיח את החיים; "אתונה" כשאפשר, כדי שלחיים יהיה טעם בעיני בני תרבות. ישראל אינה יכולה ללמוד מניסיוןן של חברות פתוחות ופולורליסטיות אחרות מכיוון שאלו לא התמודדו, דור אחרי דור במשך למעלה ממאה שנים, עם הדילמות של מאבק בעל ממדים קיומיים.

היטב – מובנת כמעט מאליה בכל מדינה. היא דרושה במיוחד במדינה מאוימת, הנאלצת להקדיש להגנתה שיעור תוצר הגדול פי ארבעה-חמישה מזה של רוב הדמוקרטיות, וזקוקה להתגייסות רוב בניה למאבק. הכול מסכימים שבלא התקדמות מרחיקת לכת בכל אלה לא הייתה ישראל שורדת בעבר, ובלי לפתח אותם בהתמדה היא לא תוכל לעמוד בעתיד. המכשול העיקרי בפני שגשוג כלכלי בישראל הוא התרבות המקובלת בקרב חלקים גדולים של האוכלוסייה החרדית וזו המוסלמית. לישראל מגוון בעיות אחרות ובראשן פריון עבודה נמוך ויוקר מחיה גבוה, אך המרכיב המבני נוגע לאוכלוסיות אלו.

למדינה אינטרס לשלב את האוכלוסייה החרדית בכלכלה המודרנית ולצורך חיזוקה, אלא שלמנהיגיה יש מספיק כוח פוליטי כדי לסכלו. התופעות החיוביות בהקשר זה מאבדות חלק מכריע מתרומתן מול היקפו של הריבוי הטבעי. באוכלוסייה המוסלמית מדובר בשיעור נמוך של השתתפות נשים בכוח העבודה, דבקות באורח החיים המסורתי, הנשען על המבנה החמולתי, דחיית פלורליזם ורמה גבוהה של פשיעה ואלימות – מאפיינים שהכשילו את רוב החברות הערביות באזור בהתמודדות עם אתגרי המאה ה-21. בשתי האוכלוסיות יש גם בעיה קשה בתחום שלטון החוק.

לאחרונה מתנהל מאמץ מרוכז בכיוון הנכון – בהעדפה של רשויות ערביות ובהשקעה מסיבית בקידום שילובה של החברה הערבית בכלכלת המדינה, ובראשו החלטת הממשלה מס' 922 מדצמבר 2015 להעברת 13.5 מיליארד שקלים במשך חמש שנים לקידום אוכלוסיות המיעוטים. למרות מגמות חיוביות בחברה הערבית בתחום השכלת נשים ובתחום צמצום הילודה, ראוי למתן את הציפיות לתפנית חיובית דרמטית בעתיד הקרוב.

שימור האתוס הקונסטרוקטיבי

את הצלחתם המרשימה של המפעל הציוני ומדינת ישראל בתחומים קריטיים ראוי לזקוף במידה מכרעת לזכות האימפרטיב הקונסטרוקטיבי שלהם. מדובר בהעמדת בנייתן של האומה והחברה בראש סדר העדיפויות הלאומי על חשבון מיצוי זכויות לאומיות, על חשבון רווחת האוכלוסייה לשנים ארוכות ואפילו על חשבון צורכי ביטחון חשובים. המפעל הציוני נועד לגאול את העם, וגאולת הארץ לא נועדה אלא לשרת את גאולת העם. זה מה שהכתיב את מגבלות ההתיישבות הציונית בימי המנדט, את היקף כיבושיה של ישראל בשלהי מלחמת העצמאות, את הנסיגה מסיני תמורת ההסכם עם מצרים, את ההינתקות מעזה, את קליטת

הלא־חרדי, ומי שבחר להצטרף אל מעגל הסולידריות הישראלי. הגרעין הקשה של החרדים שותף רק בחלק מן הסולידריות הזו, והאוכלוסייה הערבית אינה שותפה בליבתה.

מה שישראלים מעידים על עצמם במשאלי דעת קהל המציבים את ישראל בעשירון העליון של 'מדד האושר' יחד עם מדינות רגועות, עשירות והומוגניות, מתיישב היטב עם התנהגותם בשני תחומים מכריעים בחשיבותם: מספר הילדים במשפחה ויחסם לשירות הצבאי. ישראל היא כנראה המדינה היחידה בעולם המערבי שבה רווחת פרקטיקה שגם משפחות משכילות ומבוססות מגדלות קרוב לשלושה ילדים למשפחה – פי שניים מהמקובל באירופה וכשליש יותר מאשר בארצות הברית. זאת ללא לחצי הקונפורמיות, המופעלים על הפרט באמצעות המשפחה המורחבת והנאמנויות הקמאיות (פרימורדיאליות) המקובלות בתרבות הדבקה במסורת, ואשר מדכאים את עצמאות הפרט והפלורליזם. ישראל היא גם המדינה הדמוקרטית היחידה המקיימת גיוס חובה של גברים ונשים לצבא המעורב בהתמדה במלחמות ובעימותים אלימים בכל הרמות. רוב הישראלים מן הזרם המרכזי לא רק מתגייסים ברצון, אלא גם רואים בשירות הצבאי חוויה מעצבת במובנה החיובי.

המענה היחיד לצירוף של היעדר פתרון מוסכם וחוסר תוחלת למצב הקיים הוא אסטרטגיה של חד־צדדיות. מדובר בקביעה חד־צדדית של הגבול, המקיף רצועה אסטרטגית ואת גושי ההתיישבות המכילים 80 אחוזים מן המתגייסים, פינוי אלה היושבים מחוץ להם – מרצון או בכוח – ויישובם בגליל, בנגב, בגולן או בגושים.

במקביל להכרה בדבר חשיבותם של יצירתיות, חירות המחשבה, אינדיבידואליזם, תעוזה, קורט של תוקפנות בונה, פריקת עול וחוצפה, מקובלת בקרב הזרם המרכזי הסכמה לאומית רחבה בשאלות היסוד. למרות יכוח לוחט ואפילו קרע בזירה הפוליטית יכולה החברה לתפקד בדרך סולידרית למימוש יעדים משותפים. במערכות הבחירות האחרונות הוזכרו נושאי המהות הביטחוניים, החברתיים והכלכליים בעיקר כדי לצאת ידי חובה, על רקע הסכמה רחבה על עקרונותיהם, והדיון התמקד והתלהט בסוגיות פרסונליות ובמאבק על עמדות הכוח.

שגשוג ואיכות חיים

חשיבותם של שגשוג המבוסס על השתלבות בכלכלה הגלובלית ואיכות חיים המושתתת על שלטון החוק וסובלנות ועל מערכות חינוך, בריאות ורווחה המתפקדות

מעגל הסולידריות שלו באופן שיכלול גם את הגרעין הקשה של האוכלוסייה החרדית, ורצוי מאוד לשתף במסגרת אזרחית מתאימה גם את עיקר האוכלוסייה הערבית, אך הגרעין קיים, איתן ומובטח באופן בלתי הפיך, גם אם כל אלה יושגו רק בהדרגה ובאופן חלקי. ריכוז רוב העם היהודי במולדתו ההיסטורית הצליח מעבר לציפיות הריאלית, וכיוונם של התהליכים הדמוגרפיים המבטיחים את ביצורו של ההישג הזה נראה יציב. גם ההווה הפלורליסטית והמשטר הדמוקרטי ניצבים על אדנים איתנים. האיום עליהם בא בעיקר משני אגפים: האחד, מצב החירום והמלחמה המתמשכים ובעיקר השליטה במיליוני פלסטינים; השני, הניסיון המתמיד של חוגים דתיים להשליט את מרותם על אוכלוסיות ותחומי חיים נוספים. שניהם נמצאים בשלב הנוכחי תחת בקרה, אך נדרשים מודעות מחודדת לסכנתם ומעקב הדוק ומתמיד, כדי שלא יצאו מכלל שליטה בעתיד.

מצבה של ישראל מורכב מאוד; היא מאוימת יותר מכל מדינה דמוקרטית אחרת ומתמודדת — במשך דורות וקרוב לוודאי גם לדורות בעתיד — עם אתגרים בעלי ממד קיומי. יעדיהם הלאומיים של המפעל הציוני והמדינה שהוקמה נועדו בראשיתם לכונן מחדש עם במולדתו ההיסטורית; הם מכוונים עתה לביצורה, להוותה ולמימוש הצרכים הקונסטרוקטיביים של העם היהודי ושל כלל אזרחיה המוכנים בפועל להשתתף בבנינה של המדינה היהודית והדמוקרטית.

האתגרים היום אומנם מורכבים לאין שיעור מאלה שחייבו מענה לפני שלושה וארבעה דורות, אך המענה קשה למימוש הרבה פחות. בעבר קל היה הרבה יותר להחליט מה לעשות, כיוון שהאופציות בראשית הדרך היו מעטות כל כך; אלא שבשל חולשת ישראל באותה עת קשה מאוד היה לעשות את הנדרש. היום יכולה מדינה חזקה ובטוחה בעצמה להתמודד עם אתגרי העיקריים כשהיא נוטלת הרבה פחות סיכון קיומי מאשר בראשיתה, אך דווקא עוצמתה מציגה בפניה מגוון רחב של אפשרויות שהבחירה ביניהן אינה פשוטה. לשון אחר — ישראל סובלת מ"בעיות של עשירים": נכסים רבים עם דילמות הנוגעות לאפשרויות ההשקעה.

*

תקציר הטקסט המורחב, המנומק לפרטיו והמתועד שיופיע בפרסום נפרד בקרוב

ד"ר דן שיפטן הוא ראש המרכז לחקר הביטחון הלאומי באוניברסיטת חיפה.

העלייה ההמונית ואת הריסון של ישראל בהתמודדות עם לחצים בינלאומיים.

בפרספקטיבה של למעלה ממאה שנים ראוי להעריך את גודל ההישג של אימוץ סדר העדיפויות הזה ולהביע דאגה לנוכח מבוי סתום בעניין מכריע בחשיבותו — השליטה במיליוני פלסטינים — המעיק ביובל השנים האחרון בדיוק בתחום הזה על המפעל הציוני. לא מדובר ב"פתרון השאלה הפלסטינית" או ב"שלום", אלא בעלות השליטה במונחים של הפניית מרב המשאבים הלאומיים פנימה אל החברה הישראלית.

בתחום זה אין די, כמו בתשעת היעדים האחרים שנדונו כאן, בחיזוק מגמות קיימות ובתיקון משגים משניים. כאן נדרשת אסטרטגיה לאומית המתבססת על הנכונות בזרם המרכזי לפשרה היסטורית, גם אם היא מכאיבה ומתסכלת ואינה מספקת את חוש הצדק ותחושת הכוח. עליה להשלים עם העובדה שלעת הזו אין בנמצא פתרון מוסכם, בעיקר משום שהתנועה הלאומית הפלסטינית התמכרה לתפיסת הצדק ולנרטיב הקורבנות שלה, היא מכשילה באופן סדרתי כל ניסיון לפשרה ואינה נוהגת כמי שמוכנה לקבל אחריות על מדינה ולהעדיף מאמץ לאומי קונסטרוקטיבי.

המצב הקיים מעוות את סדר העדיפויות הציוני של ישראל, מכיוון שהיא מקדישה לנושא הפלסטיני חלק ניכר ממשאביה המדיניים, הכלכליים והצבאיים, ואחריות בעיני אזרחיה שלה לגורלם של הפלסטינים החיים בגדה. ישראל עומדת בפני קפיצת מדרגה דרמטית ברמת הסיכון למיקוד הקונסטרוקטיבי שלה. שליטה ישירה לדורות מעלה את החשש לאינטגרציה פוליטית שאחריתה הרס המדינה היהודית-דמוקרטית מבפנים. למדינה כזו לא יהיו לאורך זמן המשאבים לקיים את ייעודה הקונסטרוקטיבי, שבלעדיו אין לה תקומה.

המענה היחיד לצירוף של היעדר פתרון מוסכם וחוסר תוחלת למצב הקיים הוא אסטרטגיה של חד-צדדיות. מדובר בקביעה חד-צדדית של הגבול, המקיף רצועה אסטרטגית ואת גושי ההתיישבות המכילים 80 אחוזים מן המתישבים, פינוי אלה היושבים מחוץ להם — מרצון או בכוח — ויישובם בגליל, בנגב, בגולן או בגושים. זה"ל יאלץ לקיים חופש פעולה בשטח הזה, כדי למנוע טרור שיכפה על ישראל לכבוש אותו שוב ולתמיד.

סיכום

התנאי המוקדם למימוש כל היעדים הלאומיים — גיבוש עם מתפקד, כיוון בסיס טריטוריאלי איתן והחייאת השפה הלאומית — צבר כבר מסה קריטית. חשוב להרחיב את